

jától vezérelve a realizmus primátusát hirdették akkor, radikálisan támadva Jókait, s védve Keményt, Eötvöst stb. Ettől kezdve e dichotómia, maga a szélsőséges polarizáltság ténye, kizárólagos jellege mindmáig megmaradt. Ez attitűdből nézve mindig két egymással harcoló irányzat létezett, létezik. Krúdy korában például a cselekményközpontú realista próza és az ezzel ellentétes analízáló, pszichologizáló elbeszélésmód, mely különösen a századforduló után az impresszionisztikus hangnemnovellában élte fénykorát. Krúdy jelentőségét e modernebb törekvések sodrása, favorizálása, az a modernitáshoz vonzó kritikái rokonszenv emelte meg, mely nem nélkülözött politikai áthallásokat, baloldali törekvéseket sem, s amelyektől különben e modernnek kikiáltott írók egy része, Petelei, Csáth vagy Krúdy távol álltak.

Krúdy művészete azonban – az első világháborúig ösztönösen, majd később egyre tudatosabban és rá is játszva – nem több mint a magyar líra primátusától is lendületet kapó újromantika. Krúdy Ady prózai pandanja volt romantikus líraiságában, megkésetttségében, ám annak forradalmisága és szimbólumteremtő zsenialitása nélkül.

A XIX. század a magyar líra fénykora, és ennek lendülete és a realizmus iránti már századfordulós ellen-szenv stilizálta, hangosította fel Krúdy újromantikus, lírizáló prózáját is. Krúdyt szeretni a kritikusok körében a modern ízlés és világnézet tanúságtétele volt. Olvasói körében pedig a semmilyen szellemi erőfeszítést nem igénylő ábrándozás, nosztalgiazás, szentimentális érzélgősség igényesnek hazudott terepe.

Krúdy elmosódó gondonkahangjának tehát nagyon is kedvezett irodalmi közéletünk korabeli állapota. Mindehhez társult Krúdy maga teremtette legendája is. Ahogy a romantikusok saját életükből is provokatív műalkotást formáltak, ugyanúgy a mi késő romantikusaink, élükön Adyval és Krúdyval, részben tudatosan is, életmódjuk különösségével műveik népszerűsítését is szolgálták. Nagyon is jellemző, hogy Krúdy romantikusnak vélt életéről, legendájáról, borongós személyisége titkairól bizonyára többet írtak és írnak még ma is, mint műveiről, életet és művet így összemossa, alteregókat kreálva. A Krúdy-percepció és befogadástörténet irodalomtörténet írásunk kórképe is lehetne. Világnézeti, irodalompolitikai, stílustörténeti okokból kritikusaink a századfordulón felkaptak egy korabeli olvasói igényeket mértéktelenül kielégítő író, akinek fegyelmetlen, elmosódó, romantikusan nosztalgiazó, erőtlenségű dekadens hangja a nálunk oly hiányzó, s áhított modernitás látszatát, az új, impresszionisztikus, szimbolizáló próza illúzióját adhatta. Megtámogatva mindezt egy rendhagyó élet reklámízü szenzációjával is.

Irodalomtörténet írásunk a dichotomikus szemlélet jármába szorulva Krúdy hatalmas életművében keresi ma is azt a modern magyar prózát, melyet egy elfogulatlanabb, bátrabb szemlélettel és ízléssel Szentkuthy, Szomory, vagy Füst Milán sokkal színvonalasabb, érzékenyebb és modernebb életművében már rég megtalálhatott volna.

E megítélésem szerint torz Krúdy-percepció hagyományát követi Fried István is. Könyve a monográfiát sejtető címevel ellentétben tanulmánykötet. Bár alcíme: „Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben” – egy összefüggő nézőpontú monográfiát ígér, valójában egy tizenegy tanulmányt tartalmazó kötetet tartunk a kezünkben, melyben egyformán találunk szoros olvasatú novellaelemzést és regénynarrációs kutatásokat is. A szerző, egy – rá egyébként oly jellemző, – bonyolult körmondatában célját így fogalmazza meg: „a Krúdy-életműből mintegy három évtizedet, elsősorban regényeket, novellásköteteket bemutatva azt szeretném demonstrálni, hogy a századfordulós modernségtől a kései modernségig tartó, korántsem nyílegyenes úton miféle változa-

Túlbecsült örökség

Fried István:

Szomjas Gusztáv hagyatéka

Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben

Krúdy munkásságának túlbecsülése irodalomtörténeti kánonunk, értékrendünk. XIX. század óta tartó megmerevedéséből is fakad. XIX. századi esztétáink irodalmunk serkentésétől, modernizálásának óha-

tokban szólal meg az, amit Krúdy-hangnak gondoltak, vélték, minősítettek a kortársak, miképpen reagált írónk a XIX. századtól a magyar prózában is kötelezően jelentkező prózapoetikai változásokra, egyáltalában: a Krúdy-próza hogyan reflektál az elbeszélhetőség, a nyelvi megelőzöttség, a személyiség létesíthetősége problémáira, nosztalgia, irónia, érzelmesség, elidegenítés milyen szerepet játszanak a Krúdy-művekben.”

E bonyolult körmondatban is megfogalmazott célok azonban egy alapvető módszertani kérdést vetnek fel, a vizsgált tárgy és a vizsgálati módszer megfelelését. Talán a legnehezebb tudósi feladat a tárgyhöz illő vizsgálati eszközt megtalálni, hogy szítával ne merjünk vizet, ágyúval ne löjünk verebet. Vajon modern lesz-e egy szöveg, ha modern eszközökkel vizsgáljuk? Vajon a modern vagy csak modernnek vélt szövegelemző módszerek, a szövegközeli olvasás alkalmasak-e a Krúdy-szövegek vizsgálatára? Vajon a narráció, az el-eltűnő személyiség, a meg-megbomló téridő, a bizonytalan karakterű alteregók, hősök és epizodisták miniciózus vizsgálata közelebb visz-e a Krúdy-életmű sajátosságaihoz, s főleg bizonyíthatja-e e hatalmas terjedelmű próza eleve megkérdőjelezhetetlennek vélt modernitását?

Számomra úgy tűnik, hogy Fried száraz, túlbonyolított, körülményes tárgyalásmódja, körmondatai, néhol modoros nyelvezete sem igazán alkalmas a mindezeket szinte taszító Krúdy-szövegek vizsgálatára. Fried szerint „az ismétlések a tudatosításban mutatkoznak érdekeltnek”, „egyetlen történet sem reprezentálja a végleges formába alakulást”, „nem haszontalan arra következtetni”, „módosítások eszközöltetnek”, „viszonylehetőségeinek kérdéskörét reprezentálják”, „számottevő esély kínálkozik a rövidre zárásra” stb.

Ugyanakkor Fried és tanítványai e tanulmánykötet tanúsága szerint is kiváló munkát végeznek, ha nem is az értékelésben, de a leírásban. Véleményem szerint, Fried Krúdy jelentőségét messze túlbecsülő ambícióval elemzi, kutatja, bizonyítaná e próza modernségét. Tudósi becsületessége azonban céljának sokszor ellentmond. Tökéletesen igaza van, mikor megállapítja, hogy „Krúdy a naturalista, a realista vagy akár a „programosan” lélektani regényekről nem látszik tudomást venni, és első megközelítésben mintha a „románcos” epika felé tájékozódna.” Jól veszi észre, hogy Krúdy írásai „lehetővé teszik prózája lírizáló vonásainak kimutatását.” Miért, hogy e vonások kimutatásával mégis adósunk marad? Jól látja például, hogy az NN a narrátori szerep kétségessége miatt csak „regényke”. Azonban úgy tűnik, a szerző túl komolyan veszi Krúdy narrátorváltozatait. Hosszan elemzi az író, az elbeszélő, a narrátor helyzetét, a reális és az implicit szerzők közötti viszonyt a különböző szövegekben, miközben nem is gyanakszik arra, hogy egy kevésbé tudatos, fegyelmezetlen, hanyag, sokszor dekoncentrált alkotóval áll szemben, akinél koncepciót, tudatos szerkesztést, eljárásmodokat felesleges és értelmetlen keresni. Mint ahogy más a dezilluzionizmus és más a szentimentalizmus is. A dezilluzionizmus világnézet, a szentimentalizmus csak hangulat. Krúdyból azonban a határozott világnézet mindig is hiányzott, ezért sem lehetett sohasem modern. Érzelmek híján is csak érzelgős volt, ezért sem lehetett köze az időkezelés felszínes hasonlóságán és túlbujánzó metaforáin túl, Prousthoz. Fried Krúdy hősei életrajzainak töredékességét, befejezetlen-

ségét, a valódi összegzés elhalasztódását szintén a modernitás, az eltűnő személyiség bizonyítékának látja, pedig szerintem valószínűleg inkább csak a szerzői koncepció hiányáról, a szerkesztetlen szerkezetről van szó, s nem a „személyiség menthetlenségéről”, „az elemeire hulló szubjektum válságáról.”

Összefoglalva tehát, Fried részmegfigyelésekben pontos, szövegközeli elemzésekben gazdag tanulmánykötete is azt bizonyítja, hogy dichotomikus irodalomszemléletünk megmerevedéséből következően is, modern prózahagyományainkat rossz helyen keresve – és ezért Krúdy életművét is túlbecsülve – helytelen úton járunk. Modernitást keresünk ott, ahol nincs, és modernnek vélt prózaelemző módszerekkel és szempontokkal vizsgálunk olyan szövegeket – most Krúdyt –, melyekre azok bizonyára alkalmatlanok, melyeknek azok ellenállnak.

Mert, ha Krúdy mégis prózánk egyik nagy újítója volt, annak okát nem az elbeszélői helyzetek, a téridő vagy a szerkezet vélt modernitásában kellene kutatnunk, hanem sokkal inkább e széteső, fegyelmezetlen szöveg hasonlataiban, burjánzó metaforadzsungelében, e kevésbé racionális próza líraiságában. A Krúdy-szöveg több empátiát, stílusérzéklet igényelne, az impresszionisztikus prózával harmonizáló, azzal adekvát, líraibb, a metaforikus megközelítésmódot invenciózusabban használó, művészibb attitűdöt. Egyszóval a már rég és sokszor eltemetett, ám Krúdyhoz oly illő impresszionista ízléskritika feltámasztását. Ám ehhez ki lenne ma közülünk elég független, eredeti és merész? (*Palatinus*)

NAGY SZ. PÉTER